

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIYI CANLANDIRMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR AJANDA: İSTANBUL ÖRNEĞİ

Bige Şimşek İlhan^{1*}

¹: Amasya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Amasya.

*: Sorumlu Yazar.

DOI: <http://dx.doi.org/10.16950/iüstd.83012>.

ÖZET

Bu çalışmanın ana teması; “kıyı canlandırma”dır. Liman, tersane, endüstri işlevlerinin kent merkezlerindeki konumlarından çekilmesi sonucu atıl kalan kıyı arazilerinin; ekonomik, toplumsal, çevresel, mekansal, imgesel açılardan yeniden kentin bir parçası haline getirilebilmesi için, yeni işlevler kazandırılarak dönüştürülmesi süreci olarak tanımlanabilecek bu olgu, dünya deneyimlerine kıyasla Türkiye için yeni bir kentsel gündemdir. Türkiye’deki kıyı canlandırma olgusunu, İstanbul Salıpazarı ve Haydarpaşa liman alanlarının işlevsel dönüşüm senaryoları örneğinde ele alan bu makalenin temel tartışma konusunu; söz konusu kıyı canlandırma vizyonlarının salt ekonomik amaçlı işlevlerin gelişimi üzerine odaklanması oluşturmaktadır. İdealde, farklı çıkarların çatıştığı uzun-soluklu bir kıyı canlandırma sürecinde, çeşitli kurumlar arasında eş-güdümlü sağlayacak ve çok aktörlü bir katılım olanak verecek bir yeniden-geliştirme örgütlenme birimi oluşturularak; ekonomik, ekolojik, toplumsal yararları dengeleyebilen sürdürülebilir bir canlandırma çalışması yaratma vizyonuna, görüşüne dayanan bu çalışmanın çıkış noktası; İstanbul’da tartışmalı bir kent gündemi yaratan bu temel mesele olmuştur. Bu bağlamda, niteliksel araştırma yöntem türleri ve araçları kullanılarak, sürdürülebilir bir kıyı canlandırmanın ajandasını oluşturan anahtar konu ve kavramların saptandığı çalışmada; süreci oluşturan aşamalardan vizyon ve hedeflere, örgütlenmeye, kamusal mekan üretimine ilişkin bir temel ilkeler seti oluşturulmuştur. Geliştirilen bu kavramsal çerçeve; Türkiye’de kıyıda kamusal mekanlar yaratabilmenin lehine bir kıyı canlandırma sürecini, kendi yerel süzgecinden geçirerek örgütleyebilmek için gerekli temel bileşenleri ortaya koymakta ve Türk liman kentlerindeki olası kıyı canlandırma çalışmalarına ışık tutacak ölçütler sunan kılavuz bir kaynak sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel kıyı canlandırma, Sürdürülebilirlik, Salıpazarı ve Haydarpaşa kıyı dönüşüm senaryoları.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIYI CANLANDIRMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR AJANDA: İSTANBUL
ÖRNEĞİ

**CONCEPTUAL AGENDA OF A SUSTAINABLE WATERFRONT
REVITALIZATION: CASE OF ISTANBUL**

EXTENDED ABSTRACT

The main theme of this study is the waterfront revitalization which emerged firstly the main industrial cities of Europe and North America and then has become the global phenomenon all over the world, evolving in the fifty years up to now. Waterfront revitalization can be defined as the transformation of urban lands, confronted decay and decline due to the retreat period of the industry from downtown waterfronts, in terms of economical, ecological, social, spatial, cultural aspects by bringing new functions to be able to become a part of the city again. That is, waterfront revitalization is basically the process of re-producing the social and physical relationship between the water and the city, which had been traditionally existed but then interrupted by industrial uses for a long time, as a way of being renewed by the necessities of the era. The general tendency of the projects realized all over the world is to revitalize the waterfront by bringing mixed uses which combine residential, commercial, business, and recreational areas. Generally, the catalyst of the projects offering mixed uses is the production of public spaces along the waterfront, making this interface be the main destination of the city for all citizens again. Although, there are extreme cases in which one of these functions dominance others, it is generally accepted that the projects which realize sustainability by balancing the economical, ecological, social benefits are regarded as successful waterfront revitalization projects. In realized projects all over the world, it can be observed that local governments establishing the re-development organization unit which can enable participation of several actors by coordinating public and private institutions, non-governmental organizations, and academia have achieved the successful waterfront projects. In this point of view, it is approached to the subject within the framework of two fundamental issues. Firstly, the waterfront areas became marketing object in the competing cities of global world to advertise themselves, causing revitalization projects to be marketing tools. Thus, the production of projects based on economical benefits are to be the case, shunting the social and environmental aspects. Secondly, in spite of realized different cities, the usage of the organization models of successful pioneering revitalization projects by city authorities have led to the standardization of waterfronts all over the world, bringing the concepts of placelessness and lack of identity. This issue of fact causes disregarding the local characteristics of a waterfront from others in the context of geography and culture in revitalization schemes. In comparison with the developments and experiences all over the world, Turkey has been newly confronting with waterfront revitalization phenomenon. Beginning from the 2000's, with the necessity of the functional transformation of port zones situated at the old city center, namely the "Salıpazarı" and "Haydarpaşa", waterfront re-development has been put on the agenda of Istanbul, leading to considerably controversial process still continuing at the present day. Due to the privatization of these public properties owned by central government; the re-organization of waterfront zones with residential, business, hotel, cruise port functions which will be developed solely with economical purposes; and thus, the local authority's out-of-service to produce any policy and program, the transformation of these port zones became the focus of sharp reactions, objections, and legal struggles by public opinion, academical, non-governmental, and professional organizations. The starting point of the article is this issue existing in Istanbul cases. In this context, within the scope of this study, it is aimed to determine key concepts necessarily included in the agenda of a sustainable waterfront revitalization scheme, regarding and balancing the economical, environmental, social benefits. These key concepts have been developed by having coded through integrating the qualitative datas, informations, findings obtained from relevant literature and case study analyses, using an inductive reasoning; then have been expressed in the form of fundamental principles. Referring this theoretical and conceptual framework, revitalization scenarios of Salıpazarı and Haydarpaşa port zones have been evaluated. In the final section, the reasons which prevent experiencing an ideal waterfront revitalization in Turkey and the proposals developed by

evolving out of these reasons are expressed in general terms. In this way, drawing upon learnings from these world experiences, this study displays components needed for the organization of waterfront revitalization process in Turkish port cities, providing a guiding source which will light the way for further revitalization schemes.

Keywords: *Waterfront revitalization, Sustainability, Salıpazarı and Haydarpaşa redevelopment scenarios.*

1. GİRİŞ

Bu makalenin ana teması; 1960'lı yıllarda Avrupa ve Kuzey Amerika'nın önde gelen liman kentlerinde ortaya çıkan ve günümüze kadar olan yarım asır içinde evrilerek küresel bir fenomene dönüşen kıyı canlandırmasıdır. Kıyıda yer alan liman, tersane ve endüstri işlevlerinin kent merkezlerindeki konumlarını terk etmesi ile boşalan kıyı bölgelerinin, yeniden kentin bir parçası haline getirilebilmesi için yeni işlevler kazandırılarak dönüştürülmesi olarak tanımlanabilecek kıyı canlandırma olgusu; başarılı öncü örneklerin de etkisiyle, tüm kıyı kentlerin-de önemli bir "planlama ve tasarım gündemi" oluşturan küresel bir akım haline gelmiştir.

Dünya deneyimleri incelendiğinde, liman işlevine dayalı terk edilmiş endüstriyel tesislerin, işletmelerin, binaların (depo, antrepo vs.), ulaşım bağlantı tesislerinin bulunduğu, suyu ve toprağı kirlenmiş, sosyo-ekonomik ve mekansal olarak çöküntüye uğramış kıyı bölgelerinin, özellikle kent merkezinde "ekonomiyi yeniden canlandırma" temel amacıyla; konut, ticaret, iş, rekreasyon ya da turizm işlevleri getirilerek, su-bazlı ve kara-bazlı aktivitelerle yeniden geliştirildiği görülmektedir. Bu işlevlerden birinin daha baskın olduğu uç örnekler de bulunmakla birlikte, günümüzde başarılı olarak nitelendirilen kıyı canlandırmaların; ekonomik, ekolojik, toplumsal yararları dengeleyerek sürdürülebilirlik kavramını gerçekleştirebilen çalışmalar olduğu genel bir kabuldür. Farklı çıkarların çatıştığı uzun soluklu kıyı canlandırma çalışmalarında, bu yararları dengeleyebilmek için kamu, özel sektör, sivil toplum, akademi kurumları arasında eşgüdüm sağlayarak çok aktörlü bir

katılıma olanak verecek bir yeniden geliştirme örgütlenme birimi oluşturabilen kentsel yönetimler, başarılı kıyı canlandırma projelerini hayata geçirebilmektedir. Dünya çapında gerçekleştirilen projeler incelendiğinde, atıl kıyı alanlarına karma kullanım işlevleri getiren canlandırma stratejilerindeki genel yaklaşımın; yeniden gelişimin katalizörü olarak, kıyı şeridinde fiziksel olarak erişim sağlayabilecek olan kamusal açık mekanlar yaratmak aracılığıyla, kıyıyı yeniden kentsel dokunun ve yaşamın bir parçası haline getirmek olduğu görülmektedir. Ancak; kent-su etkileşiminin fiziksel ve sosyal anlamda "geleneksel" olarak "kendiliğinden" var olduğu özel bir kentsel çevre olan kıyı şeridinde, günümüzde yeni kamusal mekanlar ve etkinlikler sunulurken yeniden kurulmaya çalışılan bu ilişki; bu kez "üretilen" olmakta, çağın gerektirdiği toplumsal gereksinimlere ve kent gerçeklerine karşılık verebilmek için; kent, kültür, doğa, gündelik yaşam, rekreasyon kavramlarının değişimleri karşısında yorumlanarak yenilenen biçimde bir yeniden "üretim"i gerekli kılmaktadır. Kent-su arasındaki bu yeni ilişkiyi kurmak ise; kıyı şeridini/ arayüzünü, kıyı canlandırma sürecinin ilk adımından başlayarak toplumsal kullanıma tahsis etmek ve ilerleyen adımlar boyunca kamusal açık mekan organizasyonunu ve kentle bütünleştirmesini, sürecin tüm aşamalarında tarif ederek ve planlama-tasarım-uygulama-yönetim ilkeleri oluşturularak garantilemek ile etkin kılınabilecektir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu makaleyi biçimlendiren temel bakış açısı; küresel deneyimden yola çıkarak, ekonomik, ekolojik/çevresel ve toplumsal

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIYI CANLANDIRMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR AJANDA: İSTANBUL
ÖRNEĞİ

yararları dengeleyen sürdürülebilir bir kıyı canlandırma sürecinin formüle edilebilmesi için gereken temel bileşenleri ortaya koyarak kuramsal bir çerçeve çizmek olmuştur. Bu çerçeve içinde; kıyının “coğrafya”sından ve “kültür”ünden kaynaklanan özgün kentsel ve doğal değerleri ortaya çıkararak kıyıya yeni bir kimlik ve imaj kazandırmaya çalışan çağdaş kamusal mekanlar ve etkinlikler dizisi programlama ve tasarlama öne çıkan anahtar konu ve kavramların saptamasına odaklanılmıştır. Bu bakış açısıyla, konuya iki “temel mesele” ekseninde yaklaşmıştır:

- Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran ve tüm dünyayı ilgilendirdiği için “küreselleşme” olarak tanımlanan siyasal ve ekonomik “yeni düzen”in kuralları içerisinde var olabilmek ve uluslararası yatırımları çekebilmek amacıyla geleceğe yönelik kent-sel vizyonlar geliştirme konusunda birbirleri ile yarışır hale gelen kentler için kıyı arazileri bu yarışta kullanılan bir nesne olmakta; büyük ölçekli kıyı dönüşüm projeleri ise kentsel yönetimler tarafından ekonomik canlanma sağlamanın etkin araçları olarak görülmektedir. Bu çerçevede; kıyının, kentlerin kendilerinin reklamını yaptığı bir “pazarlama malzemesi” haline gelmesi ve kıyı canlandırmanın da bu durumu gerçekleştirmenin bir aracı olarak kullanılması kaçınılmaz olmaktadır. Kıyının yeniden canlandırılması sürecinde ekolojik ve toplumsal yarar sağlama konusunun gözetilmediği bu durum; kıyıda kamusal kullanım hakkının ve toplumsal etkinlikler için olanak sağlayacak ortamların, mekanların üretimi konusunun da arka plana atılmasına yol açabilmektedir.
- Dünyanın farklı kıtalarında farklı kentlerinde gerçekleştirilmelerine rağmen, bazı kıyı canlandırma projelerinde, başarılı olarak kent ekonomisine getiri sağlayan öncü projelerin organizasyon modellerinin aynen kullanılması; dünya çapında aynılaştan dolayısıyla “standartlaşan” kıyılara yol açmaktadır. Küresel bağlamda bu tür bir aynılaştırma; yeniden geliştirilen kıyı alanlarında “yersiz”lik ve “kimliksiz”lik

kavramlarını da beraberinde getirmektedir. Bir kıyı alanını “coğrafya” ve “kültür” bağlamında diğerlerinden farklı kılan yerel özelliklerinin göz ardı edilmesine neden olan standartlaşan kıyı dönüşümleri, Bruttomesso tarafından; dünyanın neresinde olduğunu bilmenin zorlaştığı *dejavu* hissi olarak ifade edilmektedir (Bruttomesso, 1993).

Dünyadaki gelişmeler ve deneyimler ile karşılaştırıldığında, Türkiye’de kıyı canlandırma olgusunun yeni bir kentsel gündem olduğu söylenebilir. Bu makale kapsamında, 2000’li yıllardan başlayarak İstanbul kent gündemini oluşturan Salıpazarı ve Haydarpaşa liman bölgesi dönüşümleri ele alınacaktır. İşlevini yitiren “Salıpazarı” liman alanının yeniden geliştirilmesi ve “Haydarpaşa” Garından Harem’e kadar uzanan henüz işlevini yitirmemiş olan liman ve çevresinin dönüşüm senaryoları ekseninde yaşanan süreçler; kamuoyu, akademik çevreler, mesleki örgütler ve sivil toplum kuruluşları arasında oldukça tartışmalı bir gündem yaratmıştır. Bu durumun temel nedeni; merkezi yönetime bağlı kurumlara ait olan bu kamusal alanların özelleştirilmek istenmesi, elde edilecek gelirin merkezi bütçeye aktarılacak olması ve kentsel yönetimin İstanbul için stratejik konuma ve tarihsel öneme sahip bu alanların dönüşümü konusunda bir politika ve program geliştirmede devre dışı kalmasıdır. Su ögesinin Haliç ve Boğaz gibi özel oluşumlarının kente birçok özellik, güzellik ve değer kattığı İstanbul’un kent-su ilişkisinin yeniden kurulması bağlamında önemli fırsatlar ve potansiyeller sağlayan; doğal, kültürel, tarihsel değerleri barındıran bu kıyı zonlarının, bu çalışmada mesele olarak işaret edildiği şekilde; salt ekonomik amaçlarla kruvaziyer liman ve iş merkezi, konut, otel işlevlerinin gelişimini sağlayarak “kamu kullanımını kısıtlayan” bir biçimde düzenlenmesi ve “pazarlama aracı” hali-ne gelmesinin ve “standart” bir kıyı gelişimini destekleyerek, İstanbul’un özgün yerel kıyı değerlerini göz ardı eden “kimliksiz” bir kıyı şeridi oluşumuna yol açmasının söz konusu olması, bu makalenin çıkış noktasını

oluşturmuştur. Bu bağlamda makale kapsamında;

- Dünya çapında sayısız uygulamalar ile küre-sel bir gündem haline gelen kıyı canlandırma olgusunu çözümlenerek; ekonomik, eko-lojik, sosyal boyutları dengelemeye çalışan bir kıyı canlandırma çalışmasının ajandasında yer alması gereken anahtar konu ve kavramları, kıyı arayüzünde kamusal mekan üretimi ekseninde, bir temel ilkeler dizisi formatıyla ortaya koymak;
- Oluşturulan bu kuramsal ve kavramsal çerçeveye referansla, İstanbul Salıpa-zarı ve Haydarpaşa liman alanlarının dönüşüm senaryolarının bir değerlendirilmesi yapmak;
- Dünya deneyimlerinden elde edilen bulgulara dayanarak, Türkiye'deki olası kıyı canlandırma çalışmalarının örgütlenmesi için yapılması gerekenler açısından ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara dayanarak getirilen önerilere değinmek hedeflenmiştir.

3. BULGULAR

Kavramsal olarak kıyı: kent ve su arayüzü

Bir "su" ögesinin varlığı, kente ayırt edici bir özellik katmakta, su ve kent etkileşimine **aracılık eden yüzey** olan "kıyı"ya önemli ve gizli bir potansiyel sağlamaktadır. Yan yana olan kara ve su arasındaki kontrastın karakterize ettiği ve tanımladığı kıyı, böylece, kent ve su etkileşiminin **coğrafya** ve **kültür** bağlamında özgün ilişkisinin kurulduğu mekansal bir arayüz olmaktadır. Bu iki kontrast yapıyla ikili ilişkisi olan kıyı; Fisher (2004) tarafından; insanları bu kentsel hat boyunca çeken güçlü bir manyetik niteliğe sahip bir "güç çizgisi" olarak tanımlanmaktadır.

Bu ilişkinin tarihte oldukça yoğun olduğunu, herkese açık olan kıyının kentin güzelliği ve zenginliğini simgeleyen ve çeşitli aktivitelerle dolu canlı bir zon sağladığını vurgulayan Bruttomesso, endüstri işlevinin kıyıda konumlanmasını; kent-su etkileşiminde önemli bir dönüm noktası, rollerin

ayırımını getiren bir yarık, bir sansür olarak nitelendirmekte ve bundan sonra su ile doğrudan temas halinde olan uzmanlaşmış yapıları ile limanın ve limanın çevresini sınırlayan ve sıklıkla kıyıda ve limanın ön tarafındaki suyun aynasının görünümünden yoksun bırakılan kentin iki farklı dünya, iki farklı bölge, iki farklı yetki alanı olarak geliştiğini ifade etmektedir (Bruttomesso, 1993).

Kentsel dönüşümde küresel gündem: kıyı canlandırma

Kent-Su ilişkisinde önemli bir tarihsel dönüm noktası da; kent ve su arasında bir süreliğine sınır oluşturan ve kıyıda yaşanan geleneksel etkileşimin kopmasına neden olan endüstri işlevinin kent merkezindeki kıyı konumlarından çekilmesi ile, kentlerin yeniden suya yönlendirilmesi için yeni işlevler getirilerek canlandırılması olgusunun gündeme gelmesiyle yaşanmıştır. Hoyle, endüstri işlevinin kıyı alanından çekilmesinin, mekansal ve işlevsel bir boşluk yaratarak, orijinal kara-su arayüz kuşağı olan kıyıda terkedilmiş eşik fenomenini ortaya çıkardığını (Hoyle, 1988) ve kıyı arazilerinin en avantajlı konumlarının yeniden geliştirilmesi için bir yarışın başladığını (hem konut, restoran ve alışveriş kompleksleri gibi kara-bazlı işlevler hem yat limanları, rekreasyon gibi su-bazlı işlevler için); bu durumun da "kıyıya dönüş" olarak adlandırılan olguyu temsil ettiğini belirtmektedir (Hoyle, 1988). Bu "kıyıya dönüş" hareketi ile; liman kentleri 1960'lardan başlayarak, liman bölgelerinin fiziksel planlarını, işlevlerini ve kullanımlarını dönüştüren radikal bir yeniden düzenleme sürecine girmişlerdir. Günümüze kadar, dünya çapında üretilen sayısız projeler ile, bir çok kent, su kıyısına erişimi yeniden sağlayabilmek için ele geçirdiği bu büyük şans, genellikle kent merkezinin geniş bir kesimini kaplayan "su kıyısı" ile kuşatılan tüm kentsel alanın rolünün ve düzenlenmesinin yeniden düşünülmesi kapsamında ele alarak kullanmış; kıyının kente en iyi şekilde nasıl yeniden dahil edileceğini belirlemek üzere stratejiler, planlar, projeler geliştirmiştir. Bu bağlamda, kıyı bölgesinin yeniden canlandırılması, birçok kentsel işlevi

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIYI CANLANDIRMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR AJANDA: İSTANBUL ÖRNEĞİ

yeniden tanımlayan stratejik bir işlem olmuş, merkezi ve yerel yönetimler, siyasetçiler, girişimciler, yatırımcılar, çeşitli meslek odaları ve meslek grupları (başta plancılar, mimarlar, peyzaj mimarları, mühendisler, restoratörler, çevresel tasarımcılar, sanatçılar, ekolojistler, kent tarihçileri, kent sosyologları olmak üzere ilgili diğer meslek disiplinleri), akademisyenler, koruma kurulları (doğal, kültürel, tarihi koruma vd.), sivil toplum örgütleri ve ekonomik varlıklar (özellikle “kentsel turizm” odaklı firmalar) gibi birçok “güç” ve kentsel aktör tarafından yönetilmiştir.

Millsbaugh (2001)'un “toplumun arka kapısı” olarak ifade ettiği köhnemiş kıyı alanlarının, çeşitlenen kullanımlar getirile-ek (konut, rekreasyon, ofis, turizm vb.) yeniden geliştirmesi olgusu Feldman (2000) tarafından “batı kentlerinde yerel ekonomik kalkınmanın köşe taşları” olarak değerlendirilmektedir. Samperi, diğer kentsel dönüşüm biçimleriyle karşılaştırdığı zaman, kıyının, yeniden geliştirmek için en zor ve kompleks alan olduğunu belirtmekte ve bir kıyı canlandırma sürecinde, üstesinden gelinmesi gereken önemli sorunların altını çizmektedir (Samperi, 1986). Kıyı alanları, yönetimler arası ilişkilerden ve rekabetten çabuk etkilenmekte; çok sayıda idarenin bir arada bulunduğu kıyı alanlarında farklı güçlere ve yetkilere sahip devlet daireleri arasında ya da devletin herhangi bir dairesinin kendi iç yapısındaki şubeler arasında bile üst üste binen görev ve sorumluluklar bir yetki uyumsuzluğuna neden olabilmektedir (Tunbridge, 1988).

Kıyı canlandırma; birbiri ile bağlantılı ve eş-güdümlü aşamalardan (karar alma, hedef ve strateji belirleme, örgütlenme, planlama-tasarım, uygulama, uygulama sonrası yönetim) oluşması gereken uzun-dönemli bir süreçtir. Wreen (1983), dönüşüm geçirecek bir kıyı alanı için detaylandırılmış bir “gelişim öncesi planlamanın” önemini vurgulayarak, titizlikle yapılan araştırmalar ve kapsamlı analizler olmadan; bir kıyı alanının yeniden geliştirme potansiyelinin gerçekleştirilemeyeceğine ya da gerekli idari eyemlerin hepsini teşvik etmek ve sevk

etmek için gerekli motivasyonun yeteri kadar sağlanamaya-cağına işaret etmektedir.

Sürdürülebilir bir kıyı canlandırma ajandasını oluşturan anahtar konu ve kavramlar

Sürdürülebilirlik kavramı günümüzde; kentlerin geçmişten gelen birikimlerinin, mevcut ve potansiyel kaynakları ile birlikte en akılcı şekilde geleceğe taşınması olarak tanımlanmakta; bu birikim ve kaynakların içinde; kent mimarisi, tarihi yapılar, arkeolojik miras, çevresel değerler, sosyo-kültürel ve ekonomik profil, kent içinde bulunan doğal kaynaklar yer almaktadır (Özden, 2008). Bu bağlamda, bir kentin liman ve endüstri işlevini yitirmiş kıyısını yeniden canlandırmada sürdürülebilir bir proje üretme hedefi; etkin bir toplumsal kullanım, canlı bir kentsel ekonomi ve sağlıklı bir çevre konularını birleştirmede mükemmellik göstererek yüksek kalitede bir kentsel dönüşüm sağlayabilmek olmalıdır. Bu çalışmada; kent kıyısının yeniden geliştirilmesi üzerine yazılmış literatürden elde edinilen bilgilerden ve dünya projelerinden seçilen “örnek olay” incelemeleri sırasında yapılan saptamalardan ve bulgulardan yola çıkılarak; kıyı canlandırma fenomeninin ortaya çıkışından günümüze kadar olan elli yıllık süreçteki gelişimi çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çözümlenmeler sırasında; ait oldukları kentin yasal ve yönetim-sel yapılarına göre bir süreç geçirseler de; dünya çapında gerçekleştirilen projelerin her birinin; strateji oluşturma, örgütlenme, planlama, tasarım konularında birçok “ortak unsur”u da paylaşmakta olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda, çalışmada elde edilen niteliksel verilerin, bilgilerin, bulguların “tümevarım uslaması” (*inductive reasoning*) ile bir araya getirilerek kodlanması ile sürdürülebilir bir kıyı canlandırma çalışmasının ajandasını oluşturan anahtar konu ve kavramlar saptanmış; ve bir “temel ilkeler” (*frame of reference*) seti formatında ortaya konmuştur. Kentsel kıyı tasarımını yönlendirdiği saptanan bu ilkeler, “benzersiz değildir”; ancak her bir kıyı kentinin, bu ilkelere dayanarak,

kendi coğrafya ve kültürü bağlamında dönüşüm gerektiren kıyı alanına özgü geliştirdiği stratejiler ile oluşturmaya çalıştığı kıyı mekanları “benzersiz” olmaktadır.

Hedeflere ilişkin konu ve kavramlar

- İşlevsel dönüşümü zorunlu hale gelen atıl kıyı bölgesinin; çağın koşulları ve gereksinimleri bağlamında yenilenen bir yorumla yeniden kentsel dokuya ve sosyal yaşama adapte edilmesi, “kentsel bir politika” olarak benimsenmelidir;
- Uzun vadede gerçekleştirilecek amaçlara da-yanan kıyı canlandırma vizyonu; kıyıda sağlanacak ekolojik, toplumsal, ekonomik yararları dengelemeye çalışan sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde oluşturulmalıdır;
- Canlandırma politikasında, yeni kıyı gelişi-mi için “toplumsal hedefler”in birincil olması garantilenmelidir. Bu hedef için; yeni kıyı gelişiminin çözücü/katalizör temasının, kıyı şeridi boyunca kesintisiz kamusal mekan üretimi olması sağlanmalıdır;
- Bu toplumsal hedefler, kıyının var olan öz-gün değerleri ve bağlamları üzerine kurul-malı ve çöküntü kıyı arazilerinin ekonomik, ekolojik, sosyal ve mekansal olarak yeniden canlanabilmesine katkıda bulunabilecek he-deflerin belirlendiği bir “kentsel kıyı geliştirme stratejisi” formüle edilmelidir; bu bağ-lamda, o kıyıya özgü bir stratejinin geliştirilmesinde referans olması gereken kültürel ve doğal mirasın açığa çıkarılması, korunması ve toplumsal hedefler doğrultusunda kullanılması için gerekli düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır;
- Bu stratejiyi gerçekleştirmeyi sağlayabilecek kararların alındığı, kıyı alanına özgü bir “Master Plan” geliştirilebilmesi; bu master plan kararlarına dayanarak, yeni kıyı gelişi-mi için; ayırt edici, belirleyici özellikte bir atmosfer yaratarak “yer”in kendine has, özgü olma durumunu açığa

çıkabilecek en uygun projelerin hazırlanması garanti altına alınmalıdır;

- Kıyı alanında var olan eski kullanımlar ve korunması gereken dokular ile canlandırma çalışmalarıyla getirilecek yeni kullanımlar arasında bağlantılar kuran ve toplumun kıyıya erişimini gözetten bir “Arazi Kullanım Planı”; ve bu hedefleri gerçekleştirebilmek için, piyasa analizi ve fizibilite çalışmaları sonucuna dayanan bir “İşletme Planı” hazırlanmalı; bu planlar üzerinde kamu ve özel sektörün uzlaşması koşulu sağlanmalıdır;
- Yeniden geliştirme, canlandırma programlarında, suya dayalı temel kıyı kullanımına imtiyaz verilmelidir;
- Su ögesinin ve kıyı alanının doğal yapısının ve karakteristiklerinin, ekosisteminin, ayrıntılı olarak analiz edilmesi; ve korunması, onarılması, ıslah edilmesi gerekli kısımların belirlenerek “yeni kıyı gelişiminin hassas alanları” olarak ayrılması planlama kararları ve tasarım ilkeleriyle garanti altına alınmalıdır;
- Kıyı alanında kültürel miras özelliği taşıyan değerler, tarihi yapılar, binalar, bölgeler, mahalleler, dokular ve izler kıyı canlandırma çalışmalarının kritik konulardan biridir; endüstriyel mirası da içeren bu mirasın açığa çıkarılması ve korunması, kıyının yeni kimliğinin oluşturulmasında önemli bir referans kaynağı olduğu için planlama kararları ve tasarım ilkeleri ile garanti altına alınmalıdır;
- Bir kıyı canlandırma bilgi akışı sağlamak için oluşturulmuş uluslararası ağlardan yararlanarak dünyadaki gelişmeler izlenmeli, kazanılmış deneyimlerin olumlu ve olumsuz sonuçlarından yararlanılmalıdır. Dünya çapında başarılı olmuş kıyı canlandırma projelerinin gelişim süreçleri ve modelleri iyice kavranmalı; ancak taklit etmek yerine kıyının kendine özgü bağlamı çerçevesinde uyarlanmalıdır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIYI CANLANDIRMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR AJANDA: İSTANBUL
ÖRNEĞİ

Organizasyona ilişkin konu ve kavramlar

- Canlandırma politikasıyla belirlenen vizyon ve hedefler doğrultusunda geliştirilen stratejilerin gerçekleştirilmesi için; kıyı alanının yeniden ele alınarak projelendirilmesini, uygulanmasını ve proje hayata geçtikten sonra izlenerek güncellemesini yapabilecek bir “örgütlenme” kurgulanabilmeli; ve kıyının geliştirilmesi kalitesinde mükemmellik sağlamak için bu örgütlenmeyi yönetmek üzere yetki ve sorumluluğa sahip bir kıyı canlandırma birimi oluşturulabilmelidir;
- Bu örgütlenme, söz konusu kıyı alanının benzersiz, kendine özgü doğal, kültürel, mekansal, imgesel özelliklerinin keşfedilmesini, saptanmasını ve alan için geliştirilecek kıyı canlandırma sürecinin tüm aşamalarında belirleyici olmasını sağlayabilmeli; “kapsamlı bir kıyı yönetimi” geliştirebilmelidir;
- Söz konusu kıyı alanına özgü bir canlandırma projesi üretilmesine olanak verecek şekilde bir yaklaşım yaratabilmek için gerçekleştirilmesi gereken başlangıç eylemleri; olası projeyi etkileyebilecek olanakları ve kısıtlayıcıları belirleyecek olan temel ekonomik ve fiziksel koşulların analizi olmalıdır. Bu çalışmalardan elde edilen ön bulgular, söz konusu kıyı alanının dönüşümüne ilişkin “kavramsal yeniden geliştirme alternatifleri”nin hazırlanması için önemli girdiler sağlayacaktır;
- Bu alternatifler/seçenekler üzerinde yapılan daha ayrıntılı incelemeler sonucunda, kıyı yenileme projesine dahil olabilecek çıkar grupları ve aralarındaki ilişkileri belirleyecek olan bir “canlandırma konsepti” oluşturulmalıdır;
- Tüm bu bilgilere ve bulgulara dayanarak, dönüşümü söz konusu olan kıyı alanına özgü bir “kıyı canlandırma stratejisi” formüle edilmelidir. Bu stratejinin yapılabilirliği ise, alanda yapılacak piyasa, maliyet ve planlama-tasarım analizleri sonuçlarına bağlıdır;

- Oluşturulan kıyı canlandırma stratejisini gerçekleştirmek üzere kıyı alanı ile ilgisi olan “başlıca işlevlerin ve anlamların” detaylı bir analizine dayandırılan bir “Master Plan” hazırlanması; ve kıyının, niteliği gereği kamusal bir değer, bir varlık olduğu nosyonu-nu kabul eden bu Master Planın, birbirini izleyerek ilerleyen aşamalar serisi şeklinde tamamlanması sağlanmalıdır;
- Oldukça maliyetli olan kıyı dönüşüm projelerini finanse etmek ve süreci hızlandırmak için kamu-özel sektör ortaklığı olanakları maksimize edilmelidir.

Kamusal mekan üretimine ilişkin konu ve kavramlar

- Yeniden geliştirilecek kıyı alanları, yatırım maliyetlerini riske etmemek için kentsel tasarım ölçeğinde yaklaşılmayı gerektirmekte; alınan planlama kararları ve tasarım ilkeleri ile, tasarımcılar tarafından biçimlendirilecek olan kütle ve nasıl ele alınacağı tanımlanmakta ve son ürün tasarlama sürecine bırakılmaktadır;
- Kıyı arayüzünde kıyının yerel kimliğini açığa çıkaracak tasarımlar geliştirilebilmesi için kıyının coğrafyası ve kültüründen kaynaklanan kimlik özelliklerini ortaya koyan ayrıntılı analizler yapılmalı; bu arayüzün kimlik yapısı ile örtüşen bir tasarım dili geliştirilmesi için kentsel tasarım rehberleri hazırlanmalıdır;
- Kıyıda yer alan tarihi, kültürel ve endüstriyel “miras”ı koruyarak kullanmak kavramı bağlamında; çalışma alanı içinde tescil edilmiş yapıların, hazırlanan planlar doğrultusunda uygun etkinlik türleri seçilerek birer kültürel aktarım aracı olarak yeniden işlevlendirilmesi için birbiriyle bağlantılı projeler üretilmelidir;
- Kıyı canlandırma çalışmasının katalizörü olarak üretilcek kamusal mekanlarda, toplumsal yararlar ile çevresel yararlar dengelenebilmelidir; bu bağlamda, kıyı alanının doğal

karakteristikleri yapılacak tasarımda belirleyici olmalı; disiplinler arası tasarım ekiplerinin çok yönlü tasarım çözümlenmeleri ile kıyının karakteristik ve özgün doğal değerleri, üretilen kamusal mekan ve etkinlik programlarına dahil edilmeli; bu sayede hem topluma o “yer”e ait özellikler ile bir ilişki kurma deneyimi fırsatı verilmeli hem de kıyı alanının doğal çevresinin yeniden bir ekolojik dengeye ulaşması desteklenmelidir.

- Sürdürülebilir bir kıyı alanı canlandırma projesinin, arzu edilen toplumsal yararı sağlamasının temel koşulu; suya ve su boyunca toplumsal olarak erişilebilirliği azami olarak etkin kılabilmesidir. Bu bağlamda üstesinden gelinmesi gerekli temel konu; kent merkezi ve eski liman bölgesi arasında özellikle yaya erişimini gözetken fiziksel bağlantıların kurulmasını sağlayacak bir ulaşım ve dolaşım ağının geliştirilmesi ve alternatif ulaşım türleri için gerekli altyapının ve donatıların sağlanmasıdır;
- Kıyı arayüzünde, kıyı şeridi boyunca birbiri ile bağlantılı odak yerleri, nirengi noktaları, programlar ve etkinlikler serisi aracılığıyla kıyıda sürekliliği olan bir “hareketlilik” oluşturulmalı, kıyının kentin yeni bir varış yeri (destinasyon) olması sağlanmalıdır;
- Kıyının yeniden kentsel yaşamın bir düğüm noktası olabilmesi için; kentsel toplumun çeşitliliğine karşılık verebilecek kullanımlar ve etkinlikler içeren bir “rekreasyonel programlama” ile, her anlamda “engelsiz”, toplumun tüm kesimlerince erişilebilir bir kıyı şeridi yaratılabilmelidir;
- Bu rekreasyonel program; pasif açık alanlardan aktif kullanımlara kadar çeşitlenen işlevleri, etkinlikleri barındırabilmeli, yılın her günü ve günün her saati kullanıma olanak sağlayabilmeli; her yaştan, ırktan ve gelir grubundan insanları farklı nedenler için farklı zamanlarda kıyıya çekecek olan çeşitlilikte kullanım ve etkinlik seçenekleri (iş kollarının yan ısıra konut, rekreasyon, perakende ticaret, sanayi, bilim ve denizcilik müzeleri, sanayi parkları, tiyatro, sinema, konser

salonları gibi kültür yapıları vs. çeşitli kullanımlar) sunmalıdır;

- Bu rekreasyonel programlamanın özünü, kent ve su etkileşiminin yenilenen şekliyle kurulmasında, “su”yu kentinin gündelik yaşamının bir parçası olarak kullanma olasılıklarının araştırılması oluşturmaktadır; “su”yun mekansal boyutunun kullanıldığı yaratıcı fikirler üretilmeli, “su”yun sağlayacağı potansiyel kullanımları içerecek tematik bir programlama ile, suya dayalı ulaşım, eğlence, kültür, eğitim gibi spesifik işlevler etkin kılınarak kıyı ile ilişkilendirilmeli; bu sayede kentin su ögesinin, kentsel bir mekan olarak işlev görmesi sağlanmalıdır;
- Yeni kıyı gelişim vizyonu ile belirlenen yeni işlevlerin getireceği kullanım tiplerinin ve yapılarının, mevcut tarihi altyapı ile güçlü mekansal bağlantıları “bütüncül bir tasarım yaklaşımı” çerçevesinde kurulmalıdır;
- Kıyı arayüzünü mekansal, toplumsal, ekonomik açılardan yeniden mevcut kentsel dokuya dahil edebilecek projelerin üretilmesini sağlayacak tasarım bileşenleri belirlenmelidir. Su ögesi ve kıyı arayüzünün mevcut değerlerinden kaynaklanan bu bileşenler doğrultusunda kıyı alanının doğal karakteristiklerine ve tarihi geçmişine referans veren bir tasarım bütünü kurgulanmalı, kıyı alanını ayırt edici, belirleyici özellikte bir atmosfer yaratılarak “yer”in kendine özgü olma durumu açığa çıkarılarak yerel bir kıyı kimliği oluşturulmalıdır.

İstanbul’da bir tartışma gündemi: Salıpazarı ve Haydarpaşa liman alanları dönüşümü

Dünyadaki *neo-liberal* ekonomik yapılanmanın getirdiği gelişmelere paralel olarak, Türkiye’de 1980’lerden beri, “kentsel mekanın rant sağlanarak kapitale dönüştürülmesi” yönündeki politik tutum; merkezi yönetim, yerel yönetim ve özel sektör pratiğini biçimlendirmektedir. 2000’li yıllardan başlayarak ise, bu mekansal dönüşümün

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIYI CANLANDIRMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR AJANDA: İSTANBUL ÖRNEĞİ

“mega projeler” adı altında, yerel ölçekten çıkarak küresel ölçekte gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. İstanbul Salıpaazarı ve Haydarpaşa liman bölgelerinin dönüşümleri ile ilgili yaşanan süreçler bu durumun en çarpıcı örnekleridir.

Salıpaazarı liman bölgesinin dönüşüm süreci

Tophane, Salıpaazarı, Fındıklı kıyılarında yer alan atıl durumdaki yük ve yolcu liman alanının dönüşümüne ilişkin 2000’li yılların başından günümüze kadar gelen tartışmalı süreç; Karaköy Meydanı’ndan Tophane’ye kadar olan yaklaşık 10 hektarlık kıyı bölümü için geliştirilmesi planlanan işlevsel dönüşüm projesinin, alanın mülki-yetine sahip Türkiye Denizcilik İşletmeleri (TDİ) tarafından açık ihale usulü ile özel bir firmaya verilmesiyle başlamıştır. Kamuoyunda Galataport olarak bilinen projenin müellifi Tabanlıoğlu, istenilenler doğrultusunda hazırladıkları Master Plan ile; beş tanesi ikinci derece tarihî eser olan on adet önemli yapıyı barındırmakta olan proje alanında, kruvaziyer liman ve turizm kompleksi ve çevresinde alışveriş, eğlence merkezleri, oteller ve konut alanları inşa edilmesini öngördüklerini belirtmiştir. Tabanlıoğlu, geliştirdikleri mimari projeler ile kıyı şeridinin gümrüklü alan dışında kalan bölümlerinde; hem kentlilerin hem turistlerin yılın her günü ve günün her saati yararlanabilecekleri oteller, restoranlar, barlar, alışveriş ve turistik eşya mağazaları, büro katları, sergi ve fuar alanları, müzeler, otoparklar vb. ticari gelir sağlayacak işlevler getirdiklerini; oldukça karlı bir oluşum sağlayacak olan proje ile Tarihi Galata Rıhtımında, İstanbul’a yeni bir kültür, turizm ve ticaret merkezi sunduklarını ifade etmiştir (Tabanlıoğlu, 2004). Projenin yapım ihalesi aşamasında ise; TDİ tarafından proje alanının yap-işlet-devret modeli ile özelleştirilmesine ve projenin uluslararası bir boyut kazanması için yerli-yabancı sermaye ortaklığının uygun olduğuna karar verilmiş ve Galataport Projesi için 16 Eylül 2005 tarihinde açılan ihale sonucunda, kıyı bölgesinin

kullanım hakkı, 49 yıllığına Global-Ofer grubuna verilmiştir. Ancak, milyar dolarlık teklifin 49 yıllık ödeme planı; ihalenin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin devreden çıkartılarak Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yürütülmesi; Temmuz 2005’ de çıkartılan yasa paketinin¹, bu alanların imarının Kıyı ve Sit Yasası’ndan bağımsız hale gelmesine neden olması ve hükümetin değişmesi gibi çeşitli nedenler yüzünden dikkat çeken Galataport Projesi; başta sivil toplum kuruluşları olmak üzere pek çok kişi, kurum, kuruluş tarafından yapılan eleştiriler, itirazlar, açılan davalar sonucu oldukça tartışmalı bir kent gündemi yaratmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nın, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanan imar planlarının iptali için açtığı dava sonucu Danıştay yürütmeyi durdurma kararı almış; Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi’nin Galataport Özelleştirme İhalesi ile ilgili açtığı dava sonucu ise Danıştay Global-Ofer grubunun kazanmış olduğu ihaleyi 2006 yılında iptal etmiştir. Ancak, günümüze kadar devam eden süreçte gelinen nokta; yapılan eleştiriler, itirazlar, hukuki mücadelelere rağmen, Galataport Projesinin gerçekleştirilmesi için hükümet tarafından gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak, projenin önündeki engellerin ortadan kaldırılmaya çalışılması olmuştur.

Haydarpaşa liman bölgesi ve çevresinin dönüşüm süreci

Haydarpaşa Garı ve Harem Otogarını da içine alan henüz işlevini yitirmemiş olan Haydarpaşa limanı ve çevresinin dönüşümü konusu ise; İstanbul’un ulaşım projesi olan Marmaray Projesi ile ilişkili olarak gündeme gelmiştir. Gar ve gümrük bölgesi dışında, Selimiye Kışlası gibi önemli tarihi yapıların da yer aldığı yaklaşık 100 hektarlık geniş bir alanı kapsayan Haydarpaşa limanı ve

¹¹ Galataport ihale sürecindeki en çarpıcı gelişme, “Torba Özelleştirme Kanunu” olarak bilinen bu özel yasa ile, imar planındaki her türlü düzenleme ve değişiklik yetkisinin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na verilmesi ve bu sayede belediye ve diğer kurumların dışarıda bırakılması olmuştur.

çevresinin dönüşümü konusunda yaşanan en önemli gelişme; 17 09 2004 tarihli 5234 sayılı kanunun geçici 5. maddesi ile, Haydarpaşa Liman ve gar alanında bulunan taşınmazların bedelsiz olarak Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryollarına (TCDD) terkedilmesi olmuş; taşınmaz mallarla ilgili olarak "imar mevzuatındaki kısıtlamalar ile plan ve parselasyon işlemlerinde deki askı, ilan ve itirazlara dair sürelerle ilişkin hükümlere tabi olmaksızın, her ölçekteki imar planını yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye, onaylamaya ve her türlü ruhsatı vermeye" Bayındırlık ve İskan Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Bu karara bağlı olarak alınan 5335 sayılı torba kanununun 32. maddesiyle de tüm bu taşınmazların satış ve devir yetkisi, "Özelleştirme Yüksek Kurulu"na özelleştirme programına alınan TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü Yönetim Kuruluna bırakılmıştır. Bu kanun ve kararlarla, hem yerel yönetimler hem de İstanbul halkı, Haydarpaşa liman bölgesi dönüşümü ile ilgili konularda devre dışı kalmıştır. Bu gelişmeden sonra, TCDD Genel Müdürlüğü tarafından bölgenin kruvaziyer liman ve dünya ticaret merkezi işlevi kazanarak dönüşümü için özel bir firmaya projeler hazırlanmıştır. Bu işlev çerçevesinde, bu uzun kıyı şeridinde yat limanı (marina), beş yıldızlı oteller, kongre merkezleri, fuar alanları, alışveriş merkezleri, ofis ve konut alanları getiren öneri proje, bölgesel kültürel ve doğal değerleri koruma kurulundan onay alamamıştır. Gerekçe olarak; bu alanın, tarihi sit alanı olduğu belirtilerek; öneri projenin bölgeye aşırı bir nüfus taşıyacak ve büyük bir trafik problemi getirecek olması, yat limanının tren istasyonunun tarihi dokusuna zarar verecek olması, proje bağlamında yapımı düşünülen gökdelenlerin, kıyı alanının silüetini değiştireceği, tarihsel ve kültürel simgelerini yok edeceği gösterilmiştir (Erbaş, 2007).

İstanbul Salıpaazarı ve Haydarpaşa örneklerinde, aslında kamu mülkü olan bu değerli kıyı arazilerinin; yüksek rant getirecek iş merkezleri, alış-veriş merkezleri, turizm vb. kullanımlarla özel

sektöre tahsis edilmesi için imar planlarında arazi kullanım ve yoğunluk kararlarını değiştirmeye yönelik mevzi düzenlemeler yapılmaktadır. Mülkiyetleri merkezi yönetime bağlı kurumlara ait olan İstanbul'un bu iki önemli kamusal alanından elde edilecek özelleştirme gelirlerinin merkezi bütçeye aktarılacağı, ancak bu gelirlerin yine kamu yararı için kullanılacağı (örneğin, TCDD'nin "Hızlı Tren" gibi yatırımlarını finanse etmek için) ifade edilmektedir. Ancak; burada bahsedilen kamu yararı, kıyıyı toplumun kullanımına açan toplum yararı kavramından farklı olmaktadır.

Bu önemli liman alanlarının dönüşümünde kent yönetimi inisiyatif kullanmada ve politika, program geliştirmede devre dışı kaldığı için merkezi otorite bu dönüşümde karar verici bir hale gelmiş ve bir bakıma, İstanbul'daki arazilerini değerlendirmek için projeler hazırlanmaya başlamıştır (Gümüş, 2005). İstanbul'un tarihsel doku-sunun, kültürel mirasının, ortak belleğinin izlerini taşıyan ve yasalarda belirtildiği şekilde büyük oranda topluma açık olması gereken kıyı şeridi üzerinde planlanan her iki dönüşüm senaryosu da, kent mekanı ve dokusu üzerinde bırakacakları ya da silecekleri izler nedeniyle ve kıyının tarihi ve ekolojik değerleri üzerinde baskı yaratacak olmalarının yanı sıra toplumsal ortak kullanım olanaklarını da kısıtlayacak dayatma projeler oldukları gerekçesiyle kamuoyunda sert eleştirilere maruz kalmış, oldukça tartışmalı konular haline gelmiştir. Özellikle 1980'lerden beri, merkezi ve yerel yönetim tarafından bir dünya kenti olması hedeflenen İstanbul'un, hem ilgi çekecek yerel bir kültüre, hem de sermayenin ve turistlerin kendilerini güvende hissedebileceği konfora, altyapıya ve güvenlik sistemlerine sahip olması gerektiğine karar verilerek kentsel dönüşüm projeleri ile öncelikle bu durumun gerçekleştirmek istendiğini ifade eden Yardımcı (2005); İstanbul'un, küresel ekonomiye eklenmesi için "uluslararası sermaye, vasıflı işgücü ve A sınıfı turistlere hitap edecek şekilde pazarlanması" amacıyla hazırlanan Galataport ve Haydarpaşa benzeri projeler ile, yalnızca büyük ölçekli kıyı

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIYI CANLANDIRMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR AJANDA: İSTANBUL ÖRNEĞİ

bölgelerinin, işlevleri kesin bir biçimde belirlenmiş ve genellikle tüketime yönelik olan yarı kapalı alanlara dönüştürülmekle kalmayacağını, aynı zamanda bu alanların çevresindeki yerleşimlerde de kayda değer bir toplumsal değişimi tetikleyeceğini vurgulamaktadır (Yardımcı, 2005).

SONUÇLAR

İdealde, vizyon ve hedefler belirleme, strateji oluşturma, planlama, projelendirme, uygulama, uygulama sonrası yönetimi içeren; birbiriyle çatışan, çelişen birçok çıkar grubunun, kentsel aktörün, meslek disiplininin dahil olduğu; uzun bir zaman ve maliyetli işler gerektiren “kıyı canlandırma”, her sektörden geniş bir katılım gerektiğinden çalışmalarını yürütecek olan kamu ve özel sektör kurumları, kuruluşları, birimleri, üniversiteler, meslek, sanayi ve ticaret odaları, sivil toplum organizasyonları, medya arasında, kıyı için işbirliği içinde çalışılabilmesi için gerekli yükümlülükleri belirlemek, eşgüdüm sağlamak amacıyla örgütlenmesi gereken bir süreçtir. Bu makale kapsamında; küresel deneyimden yola çıkılarak, sürdürülebilir bir kıyı canlandırma çalışmasının ajandasında yer alması gereken anahtar konu ve kavramların ortaya konduğu kuramsal bir çerçeve çizilmiştir. Bu çerçeveden yararlanarak, bu idealden uzak, üstelik kent yönetiminin de üzerinde siyasi aktörlerin karar verdiği ve biçimlendirdiği bir sürecin yaşanmakta olduğu İstanbul Salıpazarı ve Haydarpaşa örnekleri değerlendirilmiş, Türkiye’de ideal bir kıyı canlandırma süreci yaşanmamasına neden olan birtakım saptamalar yapılmıştır. Bu bağlamda, bu son bölümde, dünya deneyimlerinden elde edilen bulgulara dayanarak, Türkiye’de olası kıyı canlandırma çalışmalarının örgütlenmesi için yapılması gerekenler açısından ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara dayanarak getirilen önerilere genel hatlarıyla yer verilmiştir:

- Türkiye’de kentsel kıyı mekanının biçimlenişini; “yasal ve yönetsel düzeydeki çelişki ve yetki uyumsuzluğu ortamında, bütüncül ve kapsamlı bir

planlama olmaksızın gerçekleştirilen uygulamalar”ın belirlediği görülmektedir.

- Türkiye’de mevcut kıyı mevzuatı ve kıyı ile ilgili plan, proje ve uygulama konularını ilgilendiren yasalar, sürdürülebilir bir kıyı canlandırma çalışmasının örgütlenmesini, plan ve projelerin üretilmesini ve denetlenmesini sağlama konusunda yetersiz kalmakta, hatta, kıyının özgün kimliğini oluşturan doğal, kültürel, mekansal, imgesel “değerler”inin korunmasının sağlanacağı özel bir kentsel tasarım alanı olarak yaklaşılmasını desteklemesi gerekirken, birbiriyle çelişki yaratan özel yasalar, yasa tasarıları ve ek maddeler yüzünden bu değerlerin zedelenmesine bile yol açabilmektedir. Bu yüzden, temelde, Türkiye’de kıyıyı ilgilendiren mevzuatın yeniden gözden geçirilmesi; bu mevzuatta bir “kentsel kıyı” tanımlamasının yer almasının sağlanması ve ele alınış esaslarının belirlenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Yasal boyutta yaşanan çelişkilerin yanı sıra, kıyı alanlarının farklı devlet kurumlarının yönetiminde ve inisiyatifinde, yetkisinde olması; bu kurumların uyumlu ve etkileşimli bir görüş birliği ve yapı sergileyememeleri, kentsel kıyıların ele alınması, düzenlenmesi ve geliştirilmesi konularında bir kontrol mekanizması olmamasına yol açmaktadır.
- Türkiye’deki mevcut sistemde, arazi kullanımına ve fiziki mekan düzenlemeye ilişkin kararlar doğrultusunda imar planları üretilmekte; ancak, uygulamada, üst ölçekli mekansal gelişmeyi yönlendiren bu planlardan bağımsız, parçacıl çözümlerin üretildiği kentsel projeler yapılabilmekte, yani plan-proje birlikliği göz ardı edilebilmektedir. Oysa günümüzün çağdaş planlama yaklaşımları; özellikle kentsel dönüşüm projeleri için, stratejik kararların alındığı bir planlama anlayışı çerçevesinde, ilgili her sektörden geniş bir katılıma ve disiplinlerarası çalışmalara izin veren, müzakere ve tartışma fırsatı sunarak projenin toplumsal yararlarının sorgulanabilirliğini sağla-

yan ve bu sayede projelere şeffaflık getiren esnek bir yapı içermektedir. Bu tür bir planlama anlayışı çerçevesinde, sorunlu kentsel alt bölgeler için kentsel tasarım projeleri hazırlanmakta ve gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de, şehir planlamanın pratiğe dönüşmesini sağlayacak uygulama araçlarının, yasal ve yönetsel düzeyde “ayrıntılı” olarak tanımlanmamış olması, uygulamada yaşanan sorunların temel kaynağıdır. Bu yüzden, planlama, kentsel yenileme ve kentsel tasarım süreçlerini tanımlayacak ve bu uygulama araçlarının müdahale alanlarını “bütünleşik ve eş-güdümlü bir yapı” dahilinde belirleyecek bir biçimde, gereken düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır.

- Bu tür bir yapı içinde, kıyıların düzenlenmesi konusunda yaşanan yetki uyuşmazlığının üstesinden gelinmesi için, kıyıları için özelleşmiş bir örgütlenme yapısının oluşturulması ve kentsel bir kıyıda yapılması gerekli çalışmaların hangi sektörden hangi kurum ve kuruluşların sorumluluk ve yetkisinde olduğunu ve gereken eş-güdümlü tanımlayan, yasal dayanakları olan bir kentsel kıyı yönetim ve denetim biriminin ya da mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir.

Sürdürülebilir bir kıyı canlandırma vizyonu, her kentin kendi iç dinamiklerine ve küresel dünyada öne çıkmak istediği role göre değişmekle beraber, temelde, kıyı alanında ekonomik canlanmayı sağlamanın yanı sıra, kıyının

sahip olduğu doğal, görsel, imgesel, kültürel miras değerlerinin açığa çıkarılması ve kıyıya getirilecek kullanımlar ile bu değerler arasında bir koruma-kullanma dengesinin kurulması ve bu sayede kıyı alanından elde edilebilecek tüm yararlar için “en uygun” çözümlerinin yapılmasını sağlayabilmelidir. Bu vizyonun toplumsal yarar sağlamadaki çözücü/katalizör teması ise; kıyı şeridi boyunca “su”yu kentlinin gündelik yaşamının bir parçası olarak kullanma olanaklarını azami düzeye çıkaran, toplumun her kesiminin güncel yaşam pratiklerine ortam sağlayacak çeşitlenen bir etkinlikler dizisi programlayabilen, kent ve su etkileşiminin yeniden ve yenilenen şekliyle kurulmasına olanak sağlayacak deneyimler sunan bir kamusal mekan üretimi ile kıyı arayüzünün kentin yeniden “odak noktası” haline getirilebilmesi olmalıdır.

TEŞEKKÜR

Bu makale, Prof. Dr. Ayşe Sema Kubat danışmanlığında İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Programında 2012 yılında tamamlanmış olan “Toplumsal Yarar Odaklı Bir Kıyı Canlandırmaya İlişkin Kavramsal Bir Ajanda ve İstanbul Örneğinde Türkiye Üzerine Değerlendirmeler” adlı doktora tezinden hazırlanmıştır

KAYNAKLAR

1. Bruttomesso, R. 1993. Working On The Water’s Edge, Ed. Bruttomesso, R., in *Waterfronts: A New Frontier for Cities on Water*, pp. 10-11, International Centre Cities on Water, Venice.
2. Erbaş, A.E. 2007. Port Regeneration and Sustainable Urban Development, The Case of Galata Port and Haydarpaşa Port Projects in Istanbul After 2000, *43rd ISoCaRP Congress*, pp. 1-11, 19-23 Eylül, Antwerp, Belgium.
3. Feldman, M. 2000. Urban Waterfront Regeneration and Local Governance in Tallinn, Estonia, *Europe-Asia Studies*, Vol. 52, No. 5, pp. 29-850.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIYI CANLANDIRMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR AJANDA: İSTANBUL
ÖRNEĞİ

4. Fisher, B. 2004. Waterfornt Design, Fisher, B. (et al), in *Remaking The Urban Waterfront*, pp. 46-63, The Urban Land Institute, Washington D.C.
6. Millspaugh, L.M. 2001. Waterfront As Catalyst For City Renewal, Ed. Marshall, R., in *Waterfronts in Post-industrial Cities*, pp. 74-85, SPON Press, London and New York.
7. Özden, P. 2008. *Kentsel Yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
8. Samperi, S. 1986. Getting Is Started: The Public Sector, Ed. Fitzgerald, R. A., in *Waterfront Planning and Development*, pp. 47-53, ASCE, New York.
9. Tabanlıoğlu, M. 2004. Galataport Projesi, *İstanbul Dergisi*, Nisan,
5. Hoyle, B.S. 1988. Development Dynamics at the Port-City Interface, Eds. Hoyle, B. S.; Pinder, D. A.; Husain, M. S., in *Revitalizing The Waterfront*, pp. 3-19, Belhaven Press, London. Sayı: 49, pp. 100-103.
10. Tunbridge, J. 1988. Policy Convergence on the Waterfront: A Comparative Analysis of North American Revitalization Strategies, Eds. Hoyle, B. S.; Pinder, D. A.; Husain, M.S., in *Re-vitalizing the Waterfront*, pp. 67-91.
11. Wrenn, D.M. 1983. *Urban Waterfront Development*. Urban Land Institute, Washington, D.C.
12. Yardımcı, S. 2005. İstanbul'un Silueti Değişiyor, *Günışığı Aylık Hukuk Dergisi*, Aralık, s. 32-33.